

La gramaticalització de “sisplau”

NÚRIA ALTURO *Universitat de Barcelona*

MARIANNA CHODOROWSKA-PILCH *University of California*

RESUM: Aquest treball mostra que “sisplau” ha experimentat un procés de gramaticalització des d’una estructura condicional cortesa fins a un marcador discursiu amb usos cortesos i no cortesos. Aquest procés ha implicat canvis formals i funcionals que són típics dels processos de gramaticalització.

PARAULES CLAU: Gramaticalització, cortesia, marcador discursiu, condicional.

ABSTRACT: The paper shows that the form “sisplau” has undergone the process of grammaticalization from a conditional construction into a discourse marker with polite and non-polite uses. This process involves both formal as well as functional changes typical of grammaticalization.

KEYWORDS: Catalan, Grammaticalization, Politeness, Discourse marker, Conditional.

Introducció

L’article que presentem forma part d’un estudi més ampli sobre el desenvolupament històric i els usos contemporanis de la construcció *si ... plau*, que sembla trobar-se en un procés avançat de gramaticalització. Pensem que descriure aquest procés pot

* Aquest article exposa els primers resultats d’un estudi en curs que les autores van iniciar arran d’una estada de Marianna Chodorowska-Pilch a Barcelona el curs 2003-2004. Els ajuts econòmics de la Facultat de Filologia de la Universitat de Barcelona i del projecte PRAGMAESTIL (HUM2005-01936/FILO) van fer possibles reunions posteriors de treball de les autores, així com la presentació dels primers resultats en diversos congressos. El nostre treball s’ha beneficiat, d’altra banda, del suport de moltes persones individuals. Volem fer constar especialment el nostre agraïment a les persones que ens han proporcionat noves dades i informació addicional, valuosa, sobre *sisplau* o sobre les formes d’expressió de la cortesia en català: Eulàlia de Ahumada, Josep Besa, Òscar Bladas, Jaume Fitó, M. Rosa Lloret, Àngels Massip, Josep Murgades, Neus Nogué, Lluís Payrató, Joan Solà, Albert Soler i Maria Toldrà. També agraïm els comentaris dels participants en diversos congressos i seminaris on s’han presentat diferents aspectes d’aquest estudi: *New Ways of Analysing Grammaticalization III* (Santiago de Compostel·la, 2005), *International Pragmatics Conference* (Riva del Garda, 2005), *3rd Freiburg Workshop on Romance Corpus Linguistics. Corpora and Pragmatics* (Freiburg, 2006), *High Desert Linguistic Society Conference* (New Mexico, 2006), seminari del Grup d’Estudis de Pragmàtica i Anàlisi del Discurs (Barcelona, desembre 2006), Seminari de Lingüística Cognitiva (Barcelona, gener 2007). Qualsevol error és, en qualsevol cas, responsabilitat nostra. Núria Alturo, Universitat de Barcelona, nalturo@ub.edu. Marianna Chodorowska-Pilch, University of California, Los Angeles i University of Southern California, chodoro@ucla.edu.

aportar dades interessants per a l'estudi de dos fenòmens que són d'interès en la recerca lingüística sobre la gramaticalització: el desenvolupament de marcadors de l'actitud del parlant i la gramaticalització d'estructures condicionals.

L'objectiu específic d'aquest article és demostrar que la construcció *si ... plau* es troba en el darrer estadi d'un procés de gramaticalització que s'inicia en l'estructura condicional cortesa *si us plau* i culmina en el marcador discursiu *sisplau*, que en el català actual expressa significats cortesos i no cortesos. L'extensió del significat de *sisplau*, l'augment en la freqüència d'ús d'aquesta forma, la simplificació formal i, sobretot, l'enriquiment pragmàtic d'aquesta construcció, constitueixen indicadors clars del procés de gramaticalització de *sisplau* en català.¹

No és la nostra intenció tractar altres qüestions que són rellevants en relació amb els temes generals que han motivat el nostre interès per la construcció *si ... plau*, especialment el paper de l'entonació, al costat de l'ús de *sisplau*, en l'expressió de l'actitud del parlant; la possibilitat que la posició del marcador afecti la seva funció en el discurs; i la relació entre l'ús de la construcció i l'acte de parla que es realitza. D'altra banda, resta també fora dels objectius d'aquest article explicar el desenvolupament d'algunes fórmules estereotipades a partir de l'estructura bàsica *si + DATIU + plau* (*si a Déu plau*, *si us plau per força*). Finalment, no és el nostre objectiu intervenir en el debat sobre l'acceptabilitat de *sisplau* en el corpus normatiu (RUAIX 1995, SOLÀ 1999²), un debat que no sembla tancat, tot i la no inclusió de *sisplau* en la segona edició del Diccionari de la Llengua Catalana de l'Institut d'Estudis Catalans (<http://dlc.iec.cat>).

Ús de la construcció *si ... plau* en textos orals i escrits del segle XIII al 2007

La tesi que defensem en aquest article es fonamenta en els resultats de l'anàlisi de diverses variants de *sisplau* i *si us plau* en textos produïts des del segle XIII fins al 2007. Hem recollit 281 realitzacions de *sisplau*, *si us plau*, *si a vós plau*, *si a vos us plau*, *si vos plau*, *si us plaurà*, *si us plauré*, *si a tu plau*, *si et plau*, *sitplau*, *si li plau*, *si els plau*, *silspiau* i *sispli* en textos de diversos gèneres (cartes personals, obres de teatre, poesies, instruccions d'ús, articles d'opinió, novel·les, etc.), entre els quals textos orals espontanis de l'època actual produïts per parlants del català central.

En molts dels textos que hem consultat no s'usa cap de les formes observades. De vegades perquè es tracta de textos monologals, sense la interacció que genera les

1. *Sisplau*, així com les variants *si us plau*, *si et plau*, etc. s'usen al Principat. Al País Valencià i a les Illes Balears trobem *per favor*.

2. Vegeu també MARÍ (1984), GARCIA (1987), MIRACLE (1989), VALLVERDÚ (2004), FONTCUBERTA (2008), *És a dir* (El portal lingüístic de la Corporació Catalana de Mitjans Audiovisuals, <http://esadir.cat/lexic/entrades/sisplau/view?searchterm=None>, 2005), entre d'altres.

condicions pragmàtiques necessàries per a l'ús d'aquestes formes, o bé perquè els autors utilitzen altres recursos per expressar els mateixos significats i funcions.³ Hem de tenir en compte que construccions com la que analitzem en aquest treball estan lligades a contextos d'ús molt particulars, com veurem més endavant, i per tant no és sorprenent que s'utilitzin amb una freqüència molt menor que altres expressions de la llengua, menys marcades contextualment. A més, el contacte amb els models francès i, sobretot, castellà, han afavorit en alguns períodes històrics el predomini d'altres formes d'expressió de la cortesia.

D'altra banda, per tal d'obtenir un indicador aproximat de la tendència en la distribució d'aquestes formes en el català actual, hem observat també, durant tres anys (del 2005 al 2008),⁴ l'evolució de la presència a Internet de les variants de *sisplau* més usades (*sisplau*, *si us plau*, *si et plau*, i *si li plau*). Almenys en aquest context, s'observa un predomini clar de *si us plau* (82,3% el 2005, 87,9% el 2006, 87,1% el 2007 i 91,3% el 2008), seguit de *sisplau* (11,3% el 2005, 11,9% el 2006, 11,4% el 2007 i 7,2% el 2008). Les formes menys freqüents són *si et plau*, que ha reduït el seu ús relatiu (6,3% el 2005, 0,1% el 2006, 1,4% el 2007, 1,5% el 2008), i *si li plau* (0,1% el 2005, el 2006 i el 2007; 0,05% el 2008). Aquests resultats, amb *si us plau* com a forma dominant en els textos escrits publicats a Internet, contrasten amb el que, com veurem tot seguit, hem trobat en els corpus orals, on predomina *sisplau*.

Descripció dels textos

Hem revisat més de 500 textos procedents dels corpus orals i escrits i de les edicions de llibres que diverses institucions han posat a l'abast del públic a través d'Internet o en edicions en CD-ROM. En primer lloc, més de 200 textos medievals, moderns i del tombant del segle XIX al XX que són consultables en línia a la *Biblioteca Virtual Joan Lluís Vives* (www.lluivives.com), el *Repertorio informatizzato dell'antica letteratura catalana* (RIALC, www.rialc.unina.it), la *Biblioteca electrònica del NARPAN* (www.udg.edu/ilcc) i el *Diccionari de Textos*

3. L'ús de les variants de *si...plau* coexisteix, en aquests textos, amb la selecció d'altres formes d'expressió de la cortesia que no tenim en compte en aquest treball: les construccions amb el verb *pregar* i *per mercè* que ja hem comentat, en desús en el català contemporani; les construccions condicionals (*si és tan amable, si em permet*); les interrogatives amb *voler* i *poder* (amb el verb en present d'indicatiu: *vol passar?, pots passar-me la sal?*; o amb el condicional: *voldria / podria dir-me quina hora és?*); la utilització cortesa de la dixi personal (*vostè* o *vós* en lloc de *tu*); la construcció *per favor*; la construcció *fer el favor* amb la forma condicional del verb i la modalitat interrogativa (*em faries el favor de tancar la porta?*), etc.

4. Aquesta consulta es va fer els dies 30 de maig de 2005, 8 de setembre de 2006, 2 de setembre de 2007 i 26 d'abril de 2008. El nombre total de pàgines web amb les formes observades ha anat augmentant durant aquest temps: 82977 (2005), 609915 (2006), 701420 (2007), 2125597 (2008).

Antics (DTA) de la Universitat de Barcelona (<http://www.ub.edu/stite>); en segon lloc, uns altres 200 textos del *Corpus Textual Informatitzat de la Llengua Catalana* (<http://pdl.iecat.cat>), que inclou textos escrits a partir del 1833, literaris i no literaris; en tercer lloc, alguns dels corpus orals del català central editats en format digital pel Departament de Filologia Catalana de la Universitat de Barcelona: el *Corpus Oral de Conversa Col·loquial* (PAYRATÓ i ALTURO 2002), el *Corpus Oral de Registres* (ALTURO, BLADAS, PAYÀ i PAYRATÓ 2004) i el *Corpus Audiovisual Plurilingüe* (PAYRATÓ et al. 2004, PAYRATÓ i FITÓ 2008). Aquests materials van ser enregistrats entre 1990 i 2006.

A més, hem buidat diversos llibres i materials que no eren disponibles en format digital en el moment en què vam recollir les dades: la transcripció d'uns judicis criminals del segle XIV (RABELLA 1998); *Los col·loquis de la insigne ciutat de Tortosa* de Cristòfor Despuig, del segle XVI; *Lo desengany* de Francesc Fontanella, del segle XVII; *Aigües encantades* de Joan Puig i Ferrer, del 1907; *Aigua bruta* de Pau Vidal, del 2007; *Mil cretins* de Quim Monzó, del 2007.⁵ Alguns textos que no eren fàcilment accessibles en el moment de la recollida de dades, particularment cartes personals dels segles XIV, XVI, XVII i XX, han estat revisats per altres persones que ens han cedit els resultats de la seva cerca.⁶

Finalment, hem usat el cercador Google per buscar ocurrencies de les formes estudiades en textos de diversos gèneres, en alguns casos textos llargs comparables als que havíem obtingut d'altres fonts, i també textos breus com ara formularis, fòrums d'Internet, articles d'opinió, eslògans, textos publicitaris, lliçons, instruccions d'ús, etc.

Els gèneres de discurs a què pertanyen aquests textos són molt diversos. Pel que fa als textos orals, hem consultat, entre d'altres, deu converses col·loquials, una retransmissió radiofònica, un casament civil, diverses interaccions de venda al mercat, missatges deixats al contestador automàtic, un ple d'ajuntament, trucades telefòniques comercials, un assaig d'una obra de teatre, una missa, un judici, a més de textos monològals breus de tipus narratiu, descriptiu, expositiu, argumentatiu i instructiu generats en un context experimental, etc.⁷ Pel que fa als textos escrits,

5. Altres escriptors actuals utilitzen també *sisplau*, que sembla estar-se generalitzant. Ho fan Pep Coll a *Les senyorettes de Lourdes* (2008, p. 13, 308) i Maria Barbal a *Emma* (2008, p. 130, 133), entre d'altres.

6. Àngels Massip ha localitzat diverses ocurrencies de les formes estudiades en textos del segle XIV (SERRA i RÀFOLS, 1952; VINYOLES i VIDAL, 1984; MIRALLES MONSERRAT, 1984, *Vides de Sants Rosselloneses*, ed. 1977). Maria Toldrà i Eulàlia de Ahumada han revisat textos dels segles XVI i XVII, alguns dels quals en procés d'edició (AHUMADA, 2003; AHUMADA, en preparació; DURAN [dir.] i TOLDRÀ [coord.] i altres, en preparació; SOLERVICENS, 2003). Neus Nogué ha revisat el corpus de cartes personals de l'època actual que va analitzar en la seva tesi doctoral sobre la dixi (2005, publicada a NOGUÉ, 2008).

7. La llista completa dels gèneres orals, així com una descripció detallada dels textos, es pot trobar a PAYRATÓ; ALTURO, 2002; ALTURO; BLADAS; PAYÀ; PAYRATÓ, 2004; PAYRATÓ et al., 2004; PAYRATÓ, 2008.

hem revisat obres de teatre, poesia, novel·les, narracions, cançons populars, guions de pel·lícules, setmanaris religiosos, articles d'opinió, cartes al director d'un diari, formularis, instruccions d'ús, fòrums d'Internet, notícies, lliçons, notes personals, oracions, eslògans, enquestes, títols de llibres, etc.

En conjunt, els textos orals consultats constitueixen un corpus d'una extensió aproximada de 290.000 mots: 70.493 del *Corpus Oral de Conversa Col·loquial*, 154.198 del *Corpus Oral de Registres*, i 63.429 corresponents als textos catalans del *Corpus Audiovisual Plurilingüe*. L'extensió dels textos escrits és incalculable, atès el caràcter obert d'Internet i el fet que una part dels textos que hem consultat no estava disponible en format digital.

Distribució de les variants de *si ... plau*

De les 281 formes observades, només 43 pertanyen als textos orals; la resta, 238, s'han trobat en els textos escrits. La distribució temporal és irregular, amb un nombre més alt d'ocurrències en els segles XIII a XV (48),⁸ en la segona meitat del segle XIX i fins al 1939 (44), i a partir de 1990 (176); i amb només uns pocs casos en els textos dels segles XVI a mitjan segle XIX (5) i del 1940 al 1980 (8). Aquestes diferències es deuen, en primer lloc, al fet que hem consultat menys textos, i de gèneres menys diversos, en el cas dels segles XVI a XIX. A més, en aquests textos s'usen altres formes de cortesia amb més freqüència que les variants de *sisplau*, especialment *per mercè* i algunes construccions formades amb el verb *pregar* (*us pregue, plau-me e us prech*). D'altra banda, a partir de mitjan segle XIX es comença a estendre la forma *per favor*, que a Catalunya es generalitza sobretot entre 1940 i 1980, segurament a partir del model castellà *por favor*, que es difon especialment a partir de la generalització de la televisió domèstica, als anys seixanta. Malgrat la competència amb *per favor*, *si us plau* i *sisplau* es consoliden a partir dels anys noranta, segurament afavorides per la creació de la televisió catalana el 1983, que va optar per aquestes formes.

En els textos escrits des del segle XIII fins a la guerra civil espanyola, el nombre de variants de la construcció estudiada és força alt. En aquest període hem trobat exemples de *si a tu plau* (3), *si et plau* (4), *sitplau* (13) *si a vós plau* (12), *si a vós us plau* (1), *si vos plau* (5), *si us plau* (51), *si us plaurà* (1), *sisplau* (5) *si els plau* (2) i *silsplau* (1). Entre 1940 i 1980, l'ús dominant de *per favor* restringeix l'ús de les variants de *sisplau* en tots els contextos, i només hem trobat uns pocs casos de *si et*

8. Les xifres entre parèntesis indiquen el nombre d'ocurrències recollides en els materials consultats, però no constitueixen un indicador de la freqüència d'ús d'aquestes formes, atès que no hem aplicat criteris de representativitat en la selecció dels textos, sinó criteris d'accessibilitat: hem triat preferentment textos que permetien la cerca automatitzada de les formes estudiades.

plau (2), *si li plau* (1) i *si us plau* (5). En canvi, la recuperació d'aquestes formes a partir dels anys noranta suposa la reducció del nombre de variants respecte d'etapes anteriors (*sisplau* (61); *si us plau* (39); *si et plau* (26); *si li plau* (3); *si els plau* (2)), la competició entre dues formes dominants, *si us plau* i *sisplau*, i l'aparició d'una variant nova, *sispli* (1).

En els textos orals, *sisplau* és clarament la forma dominant (32 ocurrences), encara que també s'hi utilitza *si us plau* (11 ocurrences). No hi ha cap ocurrencia d'altres variants. Aquesta distribució reflecteix probablement el que ocorre en el català central contemporani, del qual en són una mostra els corpus analitzats.

***Sisplau*: un cas de gramaticalització**

És ben conegut i acceptat el fet que *si us plau* o *sisplau*, i altres variants d'aquesta construcció, s'utilitzen com una fórmula de cortesia per mitigar ordres i peticions en català (RUAIX 1995, WHEELER et al. 1999, PAYRATÓ 2002, SALVADOR 2002, ESPINAL 2004). Aquesta fórmula procedeix de la construcció condicional *si plau* + *complement datiu* (1, 2), que també ha evolucionat d'una manera similar en altres llengües, com ara el francès (*s'il vous plaît* o *s'il te plaît*), l'occità (*si a vos platz*) o el neerlandès (*alstublieft* o *alsjebliest*⁹).

(1) Lo Pilat

1698 Preneu lo vosaltres e crucificau lo
1699 que yo en ell causa no y trobe de mort
1700 vosaltres iuheus preneu o dexaulo
1701 salvau li la vida **si us plau** o matau lo
1702 que yo no u faria sens fer li gran tort

(*Lo passi en cobles*. Bernat Fenollar, 1493)

(2) Desprecieula **si vos plau**, pero missatger de la pau jo la pau vos ofereixo.
(*¡O Rey ó res!:* drama historich en tres actes y en vers catalá. Serafi Pitarra i Enrich Carreras, final del segle XIX, Biblioteca Virtual Joan Lluís Vives, www.lluisvives.com)

L'ús de les construccions condicionals per realitzar diverses funcions discursives ha estat descrit per autors com LEVINSON (1983), SWEETSER (1990),

9. A partir de la construcció condicional *als het u belieft* (literalment, si això us plau) o *als het je belieft* (si això et plau).

SCHWENTER (1996), MONTOLÍO (1999) i SALVADOR (2002), entre d'altres. SCHWENTER (1996) i SALVADOR (2002) comenten que l'estructura condicional reduïda (*si q...*) ha donat lloc a marcadors de cortesia en anglès (*please < if you please*), francès (*s'il vous plaît i s'il te plaît*) i català (*si us plau*). Altres construccions condicionals menys gramaticalitzades, que també tenen funcions diferents de la de l'expressió de condicions de veritat, s'han estudiat com a «condicionals de cortesia» en anglès (GEIS 1995), finès (KAUPPINEN 1999), japonès (FUJI 1995) i espanyol (MONTOLÍO 1992, 1993, CHODOROWSKA-PILCH 1999).

El canvi que afecta el català *si us plau* i la seva evolució a *sisplau*, amb una expansió de significat cap a valors cortesos i no cortesos, sembla, doncs, el resultat natural d'un procés de gramaticalització similar al que han experimentat les estructures condicionals equivalents a aquesta en altres llengües. Cada llengua, però, sembla haver recorregut un camí diferent en aquest procés: l'anglès *please* (de *if you please*) és un cas de reducció, les formes franceses *s'il vous plaît i s'il te plaît* són construccions fossilitzades, i el català *sisplau* sembla el resultat d'una reducció fonològica que s'ha produït paral·lelament a altres canvis formals i funcionals que comentem tot seguit.

La gramaticalització de *sisplau*: canvis formals

Els canvis formals que s'esdevenen en el procés de gramaticalització de *sisplau* són comparables als que s'han observat en altres processos de gramaticalització (CUENCA 2001, PÉREZ SALDANYA 2001, entre d'altres): és a dir, l'inici del canvi s'associa a una construcció sintàctica molt local que posteriorment es veu afectada per un procés de simplificació formal.

En el cas que estem estudiant, el canvi formal comença en construccions condicionals afirmatives com la que veiem a (3): amb el verb *plaure* en la forma del present d'indicatiu, un argument datiu (*a vós*), i un argument anafòric que es refereix a una situació (la situació de *parlar* la primera persona a (3:87)).

- (3) 85 Senyor, tots vos an conseylat,
86 e yo no he encara parlat;
87 e vull parlar, **si a vos plau**,
88 e no·m sia tengut a mal.

(*Spill*, Jaume Roig, final del segle XV, www.rialc.unina.it)

Aquesta construcció experimenta, posteriorment, un procés de simplificació fonològica, morfosintàctica i lèxica, que comentem tot seguit.

La simplificació fonològica comporta la reducció de [siwspłáw] (*si us plau*) a [sispláw] (*sisplau*), amb la consegüent pèrdua de la marca de segona persona del plural. A més, també es produeix reducció fonètica en altres variants d'aquesta construcció: de [si↔tpláw] (*si et plau*) a [sitpláw] (*sitplau*), de [si↔lspłáw] (*si els plau*) a [silspłáw] (*silspplau*). Aquest canvi es produeix per l'elisió de l'element vocàlic del pronom feble ([w] a *us*, [↔] a *et, els*),¹⁰ que trobem ben a l'inici del procés de gramaticalització, almenys en la llengua oral i en textos escrits informals: les formes *sisplau* i *sitplau* apareixen en textos del segle XIV (*Sermó del bisbetó, Vides de Sants Rosselloneses, SERRA i RÀFOLS 1952*),¹¹ en què es creu que l'escriptura reflectia amb força fidelitat la llengua oral. Vegeu per exemple (4) i (5). A més, trobem la mateixa reducció en el topònim «Cal Sisplau», una caseria disseminada de Sant Martí Sarroca (Alt Penedès).

- (4) 121 On, pragats Deu, **sisplau**, per mi,
121 et yo Deus tot anaxi.

(*Sermó del bisbetó*, anònim, segle XIV, Biblioteca de Catalunya, mns. 372, f. 1r)

(5) Sèyer, **sitplau**, en aquest segle me dóna penitència, e prec. (*Vides de Sants Rosselloneses*, anònim, segle XIV, Charlotte S. Maneikis Kniazzezh i Edward J. Neugaard, ed. Barcelona: Fundació Salvador Vives Casajuana, 1977, vol. 2: 303)

La simplificació formal de la construcció que estudiem es manifesta, en segon lloc, en la pèrdua de la concordança entre la persona lògica del destinatari i la persona gramatical del complement datiu. En les nostres dades, la concordança es fa sempre en els textos del segle XIII fins al 1980; també quan la reducció fonològica que hem descrit ja s'ha produït: és a dir, *sisplau*, que fonològicament ha deixat de marcar segona persona del plural (per l'elisió de [w]), segueix sent la forma d'adreçament a una segona persona que requereix el plural gramatical (*vós* o *vosaltres*). En canvi, l'absència de concordança és la situació més habitual en els textos del 1990 al 2007, com veiem a la taula 1.

10. Sobre la fonètica i la fonologia dels pronoms febles en català, i sobre les elisions vocàliques, vegeu RECASENS, 1993, i BONET; LLORET, 1998, 2005.

11. El manuscrit original del *Sermó del bisbetó* del segle XIV va ser revisat a la Biblioteca de Catalunya per Núria Alturo i Maria Toldrà. Pel que fa als altres textos, se n'han consultat les edicions publicades corresponents. Cal dir que els editors dels textos medievals tendeixen en general a transcriure *sisplau* amb un apòstrof o el punt volat (*si-splau, si'splau*), que amaga l'escriptura original de la construcció, que podria ser *sisplau* o *si^oplau* (amb una abreviació de /us/). Tanmateix, en el manuscrit del *Sermó del bisbetó* l'escriptura *sisplau*, sense cap abreviació, és clara, i podem esperar que en altres manuscrits de la mateixa època, sobretot els de caràcter més informal, l'escriptura sigui la mateixa. Hem de tenir en compte, a més, que quan no hi ha reducció fonològica els editors transcriuen *si us plau, si vos plau*, etc.

Taula 1. Concordança de persona en la construcció *si ... plau*. Textos del 1990 al 2007

Forma	No Concordança	Concordança	No aplicable	Total
Si els plau	0,00%	1,25%	0,00%	1,25%
Si et plau	1,25%	13,13%	0,63%	15,00%
Si li plau	0,00%	1,88%	0,00%	1,88%
Si us plau	14,38%	8,75%	5,63%	28,75%
Sisplau	33,13%	10,00%	10,00%	53,13%
Total	48,75%	35,00%	16,25%	100%

La taula 1 mostra que no hi ha concordança en un 48,75% dels exemples observats, incloent-hi *si et plau* (1,25%), *si us plau* (14,38%) i *sisplau* (33,13%). En alguns casos (*si et plau* 0,63%, *si us plau* 5,63%, *sisplau* 10%), les construccions que estudiem ocorren en contextos on el destinatari és una segona persona del plural. En aquests contextos no és possible determinar si hi ha concordança formal o bé si estem davant d'una forma fossilitzada, atès que la persona lògica del destinatari i la persona gramatical del clític coincideixen. Només trobem exemples clars de concordança en el cas de les formes *si et plau* (13,13%), *si li plau* (1,88%) i *si els plau* (1,25%).

La desaparició del requisit formal de concordança està lligada a la reducció del nombre de formes que s'usen com a complement datiu en la construcció *si ... plau* (vegeu la taula 2). Fins al segle XX, trobem força varietat de formes: pronoms singulars i plurals de segona persona tòpics i àtons (*a tu, et, a vós, vos, us*) i els clítics de tercera persona (*li, els*). En canvi, en els textos escrits del català contemporani només s'usen clítics de segona persona, singular (*et*) i plural (*us*), i, esporàdicament, el clític de tercera persona singular (*li*). Més encara, en la llengua oral només trobem el clític de segona persona del plural (*us*).

Taula 2. Formes del complement datiu en la construcció *si ... plau*

	Segles XIII-XV	1850-1939	1990-2007	
			Textos escrits	Textos orals
2ps (fort)	a tu		-	-
2ps (clític)	Et	et	et	-
2pp (fort)	a vós	a vós	-	-
2pp (clític)	us, vos	us	us	us
3ps (clític)	Li	li	li	-
3pp (clític)	-	els	els	-

El clíctic de tercera persona del plural (*els*) constitueix un cas particular: en català medieval no hem trobat exemples d'ús aquesta forma; això és perquè en aquesta època no s'utilitza la dixi formal de tercera persona gramatical *vostè* (plural *vostès*), que, per requisits de concordança, hauria exigit el clíctic de tercera persona en la construcció condicional. Quan apareix *vostè* (al segle XIX en els textos que hem consultat), comencem a trobar també el clíctic *els* en les construccions *si ... plau*, i aquest clíctic experimenta el mateix procés de reducció que els altres. Així, en el català escrit contemporani només trobem *si els plau* esporàdicament, i aquesta forma no apareix mai en els textos orals.

L'ús de *li* en un dels textos medievals que hem consultat no respon tampoc a la necessitat de fer concordar el clíctic amb el tractament de *vostè*, que, com hem dit, no existeix en la llengua medieval. En el text següent, *si li plau* s'usa com a petició cortesa a una tercera persona que no participa en la situació comunicativa (6).¹²

- (6) 89 Aquests miracles feu, et mes;
90 aso sabem tuyt que ver es,
91 mas no us en volem mes contar
92 per so que no us torn a pasar.
93 Praguem tant digne confasor
94 que·ns quart de mal et de dolor
95 et que·ns deya, **si li plau**, mostrar
96 en qual gisa pusquam salvar.

(*Sermó del bisbetó*, anònim, segle XIV, Biblioteca de Catalunya, mns. 372, f. 1v)

D'altra banda, la pèrdua de la concordança gramatical es produeix al mateix temps que disminueix l'ús del verb *plaure*. A principis del segle XVI, *plaure* és del tot viu morfològicament i sintàcticament. És una forma freqüent, per exemple, en les cartes privades escrites en aquesta època per Hipòlita Rois de Liori i Estefania de Requesens, editades per AHUMADA (2003). Tanmateix, aquest verb comença aviat a competir amb *agradar*, que en registres informals sembla haver substituït *plaure* cap al final del segle XIX, com podem veure en les obres de teatre de Serafi Pitarra o les novel·les de Narcís Oller. En aquesta època, només els autors que opten per registres més formals o arcaïtzants mantenen un repertori relativament ampli de formes de *plaure* (*plaïa*, *plàcia*, *plauria*, etc.), com veiem per exemple en la poesia de Jacint Verdaguer. Avui dia, *plaure* es manté en algunes expressions estereotipades (*si a Déu plau*, *si us plau*, *si us plau per força*) i té un ús restringit en el discurs formal.

12. Aquesta tercera persona és el que LEVINSON (1988) anomena *receptor no participant d'última destinació*.

A més dels canvis formals que ja hem comentat, en el català actual *sisplau* s'ha recategoritzat en alguns contextos com a adverbi, amb un sentit similar a *bé* o *educadament* (de manera cortesa, educada). Ho trobem en actes de parla directius, quan es combina amb verbs com *demanar* o, menys sovint, *dir* i *preguntar* (quan s'usen en una petició), com veiem a (7), (8) i (9).¹³

- (7) Demana-l'hi **sisplau**. Segur que llavors et deixa l'ordinador.
- (8) Digues-l'hi **sisplau**. Segur que llavors et deixa l'ordinador.
- (9) Tu pregunta-l'hi **sisplau**. Segur que llavors et deixa l'ordinador.

A més, pot aparèixer nominalitzat (10):

- (10) No hi ha **sisplaus** que valguin.

Finalment, la simplificació formal que ha experimentat *sisplau* es manifesta també en el fet que aquesta forma admet l'aplicació de regles de creació lèxica, com demostra l'aparició de la variant *sispli* ([síspli]), que comencem a trobar en l'argot dels joves al final dels anys noranta en contextos com (11).¹⁴ Probablement, *sispli* s'ha format gràcies a la confluència de factors interns i externs. Els factors interns inclouen l'existència, en català, de formes reduplicades (*mama*, *nonon*, *tutut*, etc.)¹⁵, que contribuiria a fer acceptable un *sispli* amb la *i* repetida, així com el patró accentual no marcat de les paraules catalanes que acaben en síl·laba oberta, que, com *sispli* (en contrast amb *sisplau*), són planes. D'altra banda, l'adopció del manlleu anglès *plis* (anglès *please*) en el català col·loquial hauria afavorit la barreja de *sisplau* i *please* en la forma *sispli*.

- (11) Sí, sí, prof, porta-m'hi, va! Em fa molta il·lu, a mi la muntanya m'agrada molt, de peque sempre em portaven al Tibidabo, i a més anar amb moto és superemocionant! [...] Au, va, prof, **sispliiii**... Mira, un tracte, mentre tu prepares la bossa, jo et busco això dels diaris i així quan parem a sopar t'ho podràs llegir, eh? (*Aigua bruta*, Pau Vidal, 2007: 89)

13. L'exemple (9) no sembla acceptable a alguns parlants a qui hem consultat, mentre que la forma equivalent en castellà (*Tu preguntásetelo por favor. Seguro que entonces te deja el ordenador*) sembla més admissible.

14. PAYRATÓ, 2002, p.1213 documenta la forma *sispli* per primera vegada. Les formes *sispli* (o, menys sovint, *sisplis*) i *plis* les trobem en el català col·loquial.

15. Vegeu, sobre aquestes formes, CABRÉ MONNÉ, 2002, p. 910-920.

La gramaticalització de *sisplau*: canvis funcionals

Els canvis formals comentats en l'apartat anterior es produeixen paral·lelament a altres canvis funcionals, semàntics i pragmàtics, que porten gradualment a una diversificació dels contextos d'ús de la construcció en qüestió, que actualment pot expressar des d'una actitud cortesa en actes de parla directius fins a una actitud valorativa, no cortesa. Aquesta diversificació es produeix a través del debilitament de les restriccions contextuais de la construcció original i d'un procés gradual de subjectivització del sentit de *sisplau*.

El debilitament de les restriccions contextuais

El procés de gramaticalització de *sisplau* comença en un context discursiu molt específic: actes de parla directius que ocorren en interaccions entre almenys dos participants, el parlant i el destinatari (una segona persona, singular o plural), i que s'orienten en benefici del parlant. Ho veiem per exemple a (12), on l'autor de la carta privada on hem trobat aquest fragment, Françoi, demana al seu germà Bernat que li escrigui de seguida, ja que n'espera notícies que li interessin.

(12) Prech-vos, **sisplau**,¹⁶ en Bernat, que m'escrivau tot pres. (*Lletra de Françoi Net al seu germà Bernat Net*, 1395)¹⁷

En contextos com (12), l'oració condicional resta subordinada a la força de la petició o l'ordre que expressa el parlant, de manera que la condició, que remet a la voluntat del destinatari (la qual s'espera favorable a la petició), esdevé inicialment un reconeixement cortès del dret del destinatari a no atendre la voluntat del parlant, i més endavant una fórmula estereotipada per a l'expressió verbal de la cortesia.

No sembla, en canvi, que en l'origen de la gramaticalització de *sisplau* hi hagi altres actes de parla directius en què l'acció que s'espera del destinatari beneficiï aquest, i no el parlant, ja que en aquests contextos es manté el valor condicional de la construcció original, com veiem a (13):

(13) Molt vos sou tard, dona, reconeguda,
Però **si us plau** estar honestament,
Be·m plaurá fer de vós breu departença.

16. Transcrit *si-s plau* en l'edició consultada.

17. E. SERRA I RÀFOLS, «Cinc lletres privades catalanes del segle XIV», *Bulletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1952: 25-31. Carta 1, l.17.

(Joan Berenguer de Masdovelles, finals del segle XV, Biblioteca de Catalunya, mns. 10, f. 105v.)¹⁸

Pel que fa als participants implicats en la interacció comunicativa, el parlant i un destinatari de segona persona són obligatoris, fins i tot quan les convencions de modalització del discurs imposen la morfologia de primera persona del plural al verb principal, cosa que en les nostres dades no trobem fins al segle XIX (14); o quan el complement datiu de la forma *plau* és una tercera persona gramatical, cosa que es pot produir o bé quan el parlant assenyala un destinatari no participant (15) o bé per concordança amb el díctic de persona cortès *vostè* (16).

(14) **Afegim-hi, si us plau**, la defectuositat general pròpia, especialment dels pobles i de les races mediterrànies: la vel·leïtat, la inconstància, la pruija venturera d'enlairar i d'enderrocar personalitats, programes i actuacions abans d'hora. (*Conferències de combat*, Josep M. Junoy, 1923, pdl.iec.cat)

(15) 89 Aquests miracles feu, et mes;
90 aso sabem tuyt que ver es,
91 mas no us en volem mes contar
92 per so que no us torn a pasar.
93 Praguem tant digne confasor
94 que·ns guart de mal et de dolor
95 et que·ns deya, **si li plau**, mostrar
96 en qual gisa pusquam salvar.

(*Sermó del bisbetó*, anònim, segle XIV, Biblioteca de Catalunya, mns. 372, f. 1v)

(16) —El director demana que vostè s'hi posi, **si li plau**. La dona, ja intrigada, agafà l'auricular. (*El venedor de peixos*, Josep Vallverdú, 1960, pdl.iec.cat)

Cal dir que només en casos com (16) la construcció *si li plau* selecciona la tercera persona gramatical per referir-se al destinatari. Es tracta d'un requisit imposat pel díctic de persona que tria el parlant per adreçar-se al seu interlocutor: *vostè* (la forma cortesa per referir-se a una segona persona singular). Com hem comentat més amunt, aquest díctic no ocorre en les nostres dades abans del segle XIX. Fins en aquesta època, la forma habitual és *vós*, que concorda amb la segona persona

18. Transcrit per Maria Toldrà (comunicació personal). També es troba a www.rialec.unina.it.

gramatical del plural del verb (*Vós teniu un bon amic*), i no, com fa *vostè*, amb la tercera persona gramatical del singular (*Vostè té un bon amic*). L'ús de *vós* s'ha anat reduint sistemàticament des del segle XIX, i s'ha anat substituint per *vostè* i per altres formes corteses d'adreçament (impersonals, morfologia de primera persona del plural en els verbs, etc.). Avui dia es manté encara com a fórmula de tractament cortès en l'àmbit familiar en alguns dialectes,¹⁹ en clara recessió i com a forma d'adreçament a la divinitat en textos religiosos; en general, aquesta forma sembla haver quedat reduïda als usos escrits dels àmbits jurídic i administratiu.²⁰

No sembla que es trobin en l'origen de la gramaticalització de *sisplau* altres actes de parla que impliquen, com els directius, dos participants i una acció futura. És el cas dels actes comissius, en què el parlant es compromet a fer, ell mateix, alguna cosa, com ara a (17):

(17) Ho creuré aixís, **si á vos us plau**. (*Perlas catalanas*, Artur Masriera i Colomer, 1878, pdl.iec.cat)

D'altra banda, els actes directius ocorren típicament en el context d'un diàleg, i per tant podem pensar que el procés de gramaticalització s'inicia en segments discursius de diàleg. És significatiu, en aquest sentit, que no haguem trobat exemples de la construcció estudiada en segments de text no dialògics, és a dir, en seqüències narratives, expositives, descriptives, argumentatives o instructives, ni en els textos orals ni en els escrits.

L'acte de parla directiu, l'existència d'almenys dos participants en la situació comunicativa, el benefici per al parlant de l'acció que s'espera que es realitzi, i el caràcter dialògic del text, constitueixen el context discursiu en què s'inicia la gramaticalització de *sisplau*. Durant tot el procés de gramaticalització, aquestes condicions contextuais es mantenen com un requisit per a la utilització de *sisplau* i les altres formes que observem. De fet, una gran majoria dels exemples que hem recollit apareixen en contextos que respecten aquestes condicions.

Hi ha, tanmateix, alguns usos que indiquen que durant el procés de gramaticalització es produeix un debilitament de les restriccions contextuais originals. Ho veiem per exemple a (18), que mostra que també són possibles altres contextos:

(18) Cada dia interessen més i es magnifiquen políticament –i socialment i econòmica– els valors d'individualitat hipòcrita de la llibertat –quina llibertat, **sisplau**? (Oriol Bohigas, *Avui*, 11-9-1994, p. 19)

19. L'hem sentit als Pallars, per exemple, com a forma de tractament adreçada als avis. En canvi, ha retrocedit fortament en el català col·loquial de les zones urbanes.

20. Sobre la dixi de persona en català vegeu NOGUÉ, 2008.

A (18), que trobem en un article d'opinió del diari *Avui*, *sisplau* s'usa com un recurs expressiu per mostrar l'actitud de l'autor del text envers la situació que està comentant. Oriol Bohigas no pretén preguntar res, sinó qüestionar una certa manera d'entendre el concepte de llibertat. L'article és, en conjunt, argumentatiu; pretén que el lector accepti que les idees que defensa l'autor del text són certes. Tanmateix, el segment reproduït a (18) realitza un acte de parla assertiu, en el qual *sisplau* no realitza una petició, ni una ordre, ni cap altre tipus d'acte directiu.

Tampoc forma part d'un acte de parla directiu l'ús local de *sisplau* que trobem en l'exemple següent, equivalent a l'expressió *sia servit*, que és comparable al francès *et voilà* i l'anglès *here you are*. Aquest ús és freqüent en la zona de Berga i Solsona, encara que es va recollir en un restaurant de Barcelona.

(19)[Context: El client està dinant en un restaurant. El cambrer posa al damunt de la taula, davant del client, un plat amb el menjar que el client ha demanat abans. Diu *sisplau* just abans de deixar el plat i allunyar-se de la taula. No l'utilitza per demanar al client que li deixi posar el plat a la taula]

El cambrer: **Sisplau.**
El client: Gràcies.

Un altre cas d'utilització de *sisplau* en actes de parla no directius és la resposta cortesa de l'exemple (20), comparable a l'italià *prego* i l'anglès *you're welcome*.

(20) (El cambrer serveix el plat de menjar, sense dir res)
El client: Gràcies.
El cambrer: **Sisplau.**

La diversificació contextual que es produeix en el procés de gramaticalització de *sisplau* es manifesta també en la diversificació dels gèneres de discurs que admet cadascuna de les variants de *sisplau*. Així, la forma més fixada en el català contemporani, *sisplau*, és també la que és seleccionada en un nombre més gran de gèneres de discurs, com veiem en les taules següents.

Taula 3. Gèneres del discurs escrit amb variants de *sisplau* (1990-2007)

Gèneres (escrit)	Si els plau	Si et plau	Si li plau	Si us plau	Sisplau	Total
Cançó popular		1			1	2
Fòrum Internet		6	1	13	15	35
Instruccions	1	7		15	3	26

Gèneres (escrit)	Si els plau	Si et plau	Si li plau	Si us plau	Sisplau	Total
Formulari		4		1		5
Curs de llengua					3	3
Article d'opinió					6	6
Carta al director					1	1
Narració	1	5	1	6	21	34
Poesia		1			1	2
Teatre					3	3
Guió de pel·lícula					2	2
Notícies					1	1
Nota personal					1	1
Pregària				1		1
Anunci				1		1
Enquesta		2	1		1	4
Títol de llibre de text				1		1
Total	2	26	3	38	59	128

Taula 4. Gèneres del discurs oral amb variants de *sisplau* (1990-2007)

Gèneres (oral)	Si us plau	Sisplau	Total
Retransmissió d'un esdeveniment		1	1
Casament civil	1	2	3
Conversa	4	6	10
Venda al mercat		2	2
Missatges al contestador		9	9
Ple d'ajuntament	2		2
Consultes telefòniques	1	10	11
Assaig de teatre	3	2	5
	11	32	43

El procés de subjectivització del sentit de *sisplau*

La tendència a la subjectivització del sentit en les construccions gramaticalitzades és un fenomen conegut i força general (TRAUGOTT 1995). En el cas que ens ocupa, aquest fenomen explica que s'hagi produït un canvi des de la construcció condicional original fins a un marcador discursiu que pot expressar significats

cortesos i no cortesos. A partir de les dades que hem consultat, podem pensar que aquest canvi ha passat per les tres etapes que descriu la figura 1:

Figura 1. Etapes de la gramaticalització de *sisplau*

Etapa I

- I. Construcció condicional
- II. Estructura condicional cortesa

Etapa II

- I. Estructura condicional cortesa
- II. Marcador de cortesia
- Marcador de mitigació

Etapa III

- I. Marcador de cortesia
- Marcador de mitigació
- Marcador de reforç
- Marcador de deferència
- Marcador de crida
- II. Marcador d'actitud (usos no cortesos)

El canvi des de l'etapa I a l'etapa II ocorre ja en el català medieval. Com veiem en els exemples següents, l'**estructura condicional cortesa** (21, 22) coexisteix aviat amb un **marcador de cortesia** no condicional, que té la funció de **mitigar** l'acte de parla directiu (23).

(21) Tu sola, de qui yo son leyal e ferm servidor, pots mi garir, **si a tu plau**, e aleujar de tantes penes. (*Fronchino e Brisona*, anònim, final del segle XIV, Annamaria Annichiaro (ed.), *Fronchino e Brisona*, Bari, Adriatica, 1990, www.riale.unina.it)

(22) 26 Oyats, sayors, **si a vos plau**,
27 oyats simplament mon sermo

(*Sermó del bisbetó*, anònim, segle XIV, Biblioteca de Catalunya, mns. 372, f. 1v)

(23) Dona Juliana, no'm vules, **si-t plau**, pus trebalar. Sàpies que no poyré res fer. (*Vides de Sants Rosselloneses*, anònim, segle XIV, Charlotte S. Maneikis Kniazzezh i Edward J. Neugaard, ed. *Vides de Sants Rosselloneses*, Barcelona, Fundació Salvador Vives Casajuana, 1977, vol. 2: 273)

Quan la construcció perd el seu valor condicional original, esdevé disponible per expressar altres valors associats a la funció cortesa en el context d'actes de parla directius, com ara **reforç** (24) i **deferència** (25), que en les nostres dades trobem per primera vegada a partir del anys noranta. S'inicia llavors el que podem considerar la tercera etapa del procés de gramaticalització de *sisplau*.

(24) Mare, ¿puc pujar a veure'l? **Sisplau**, mare... (*Harry Potter i la pedra filosofal*, Rowling, 1999, Empúries, 94)²¹

(25) 937 ROM	vols aigua\
938 REP	{(P) sí\}
939 REP	(... 1.19) sisplau \

(*Corpus Oral de Conversa Col·loquial*, Payrató; Alturo i altres, 2002, 01/937-939)

En la mateixa època, trobem l'ús de *sisplau* com a marcador de **crida** d'atenció (26), que és una altra forma de marcatge de la cortesia.²²

(26) 363 ALK	estàs endreçant a-
364	(. 0.24) viam\
365	{(F) sisplau _
366	aquí baix_
367	ara sí que demano} que_
368	(... 1.16) si pot ser_
369	(a)neu a parlar allà fora_
370	o el que sigui\

(*Corpus Oral de Registres*, Alturo et al., 2004, CULT3/363-370)

Al mateix temps, aquestes formes comencen a expressar significats no cortesos que s'originen en contextos on el parlant expressa la seva actitud respecte del que diu o

21. Traduït per Laura Escorihuela de *Harry Potter and the Philosopher's Stone*, 1997.

22. BLADAS, 2000, p. 330, mostra el contrast funcional entre un *sisplau* atenuador en una petició (*Passa'm l'oli, sisplau*) i un *sisplau* fàtic (*Sisplau, vaig bé per anar a l'estació?*).

fa el destinatari del seu discurs. L'actitud que expressen les formes de *sisplau* en les dades que hem consultat és o bé de disgust (27) o bé d'indignació (28).

(27) HELEN Daria, **sisplau**...

[JAKE (OF) Helen! Helen! Quin és el número del nou-cents onze?]

HELEN Daria, per què sempre tens aquesta actitud tan negativa?

(Guió de televisió, http://216.239.41.104/search?q=cache:n3KNrpeQ4SMJ:www.tvcatalunya.com/tvcmult/110981800.doc+sisplau&hl=ca&lr=lang_ca)

(28) Tu et consideres valencià? **Si et plau**, no insultis els valencians de veritat. (Fòrum d'Internet, 2003, www.racocatala.com/articles/2482)

El pas de l'etapa I a l'etapa III no és fàcil de datar. Com ja hem explicat, les formes de *sisplau* s'usen en contextos discursius específics, especialment habituals en gèneres de discurs que contenen segments dialogats, però els textos de què hem pogut disposar per fer aquest estudi no representen tots aquests gèneres en tots els períodes temporals observats, cosa que limita les possibilitats d'arribar a conclusions fiables sobre la datació dels canvis. El cas més clar el constitueixen els marcadors d'actitud. Els usos de *sisplau* com a marcador d'actitud ocorren, en les dades que hem estudiat, entre 1994 i 2007. Això ens podria fer pensar que l'expressió de valors no cortesos, com ara l'actitud del parlant, apareix al final del procés de gramaticalització, als anys noranta i principis del segle XXI. Però els marcadors d'actitud s'usen sobretot en la llengua oral, i només disposem de dades orals enregistrades a partir dels anys noranta.

Conclusions

En aquest treball hem exposat els resultats de l'anàlisi de 281 formes de *si ... plau* en textos orals i escrits produïts entre l'edat mitjana i l'època actual. L'extensió del període temporal que hem observat, la gran quantitat de textos consultats i l'heterogeneïtat dels gèneres a què pertanyen aquests textos ens han permès obtenir una mostra àmplia dels usos de les variants de *sisplau*, des de la construcció condicional que n'és l'origen fins a les seves funcions actuals com a marcador discursiu.

Els canvis que hem exposat, formals i funcionals, demostren que *sisplau* es pot considerar una forma gramaticalitzada. Com hem vist, la construcció condicional del català medieval *si us plau* (o *si vos plau*, *si a vós us plau*, etc.) aviat adquireix una funció d'expressió de la cortesia en el context d'actes de parla directius.

Aquesta construcció sembla inicialment subjecta a restriccions contextuais molt específiques que més endavant es debiliten, de manera que es fa possible una diversificació dels usos cortesos de la construcció (que pot expressar mitigació o reforç de l'acte de parla directiu, a més de deferència i crida d'atenció) i l'aparició d'usos no cortesos (l'actitud del parlant en relació amb el que diu o fa el destinatari del discurs). Paral·lelament, la forma de la construcció condicional original (*si + DATIU + plaure*) se simplifica fonològicament i morfosintàcticament fins arribar a la forma *sisplau*, que esdevé disponible per als canvis de categoria gramatical i la creació lèxica.

Bibliografia

E. de AHUMADA [ed.], *Epistolaris d'Hipòlita Roís de Liori i d'Estefania de Requesens (segle XVI)*. Fonts històriques valencianes, 13, València: Universitat de València, 2003.

E. de AHUMADA [ed.], en preparació, *Epistolaris d'Hipòlita de Jesús i Rocaberti (1551-1624)*.

N. ALTURO; O. BLADAS; M. PAYÀ; L. PAYRATÓ [ed.], *Corpus oral de registres. Materials de treball*, Barcelona: Publicacions de la Universitat de Barcelona, 2004, [CD-ROM].

O. BLADAS, «Les rutines de parla en el català col·loquial», dins V. SALVADOR; A. PIQUER [ed.] *El discurs prefabricat. Estudis de fraseologia teòrica i aplicada*, Castelló: Publicacions de la Universitat Jaume I, 2000, p. 325-331.

E. BONET; M. R. LLORET, *Fonologia catalana*, Barcelona: Ariel, 1998.

E. BONET; M. R. LLORET, «More on alignment as an alternative to domains: the syllabification of Catalan clitics», *Probus*, 17, 1, 2005, p. 37-78.

T. CABRÉ, «Altres sistemes de formació de mots». Dins J. SOLÀ; M. R. LLORET; J. MASCARÓ; M. PÉREZ SALDANYA [ed.], *Gramàtica del català contemporani*, Barcelona: Empúries, Vol. 1, 2002, p. 889-932.

M. CHODOROWSKA-PILCH, «*Si quieres* as a grammaticalized politeness marker in Peninsular Spanish», *LACUS Forum* 25, S.J. HWANG; A.R. LOMMEL (ed.), LACUS: Fullerton, CA, 1999, p. 151-160.

M. J. CUENCA, «La gramaticalització com a teoria de la variació morfosintàctica», dins M. LORENTE et al. [ed.] *La gramàtica i la semàntica en l'estudi de la variació*, Barcelona: PPU, 2001, p. 151-185.

E. DURAN [dir.]; M. TOLDRÀ [coord.] et al., en preparació, *Repertori de manuscrits catalans (1474-1620)*, vol. IV. *Entreteniments de conversacions*, Vic, Arxiu i biblioteca episcopal, mns. 281.

M.T. ESPINAL, *Diccionari de sinònims de frases fetes*, Barcelona-València: Universitat Autònoma de Barcelona. Servei de Publicacions-Publicacions de la Universitat de València-Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2004.

J. FONTCUBERTA, *Tots els colors del camaleó*, Tarragona: Arola Editors, 2008.

S. FUJII, «Semi-idiomatic conditional constructions in Japanese and their pragmatic functions». International Conference on Functional Approaches to Grammar, Albuquerque, NM. Michael L. Geis, *Speech acts and conversational interaction*, Cambridge: Cambridge University Press, 1995.

J. GARCIA, «Sisplau, no voldries llegir aquest article?», *Butlletí del Centre de Normalització Lingüística de l'Heura*, Santa Coloma de Gramenet, 10, 1987, p. 10.

M.L. GEIS, *Speech Acts and Conversational Interaction*, Nova York: Cambridge University Press, 1995.

A. KAUPPINEN, «Acquisition of the Finnish conditional verb forms in formulaic utterances», *Cultural, Psychological and Typological Issues in Cognitive Linguistics*, M.K. HIRAGA; C. SINHA; S. WILCOX [eds.], Amsterdam-Philadelphia: John Benjamins, 1999, p. 171-194.

S.C. LEVINSON, *Pragmatics*, Cambridge: Cambridge University Press, 1983.

S.C. LEVINSON, «Putting linguistics on a proper footing: explorations in Goffman's concepts of participation», dins P. DREW; A. WOOTTON [ed.], *Erwing Goffman: exploring the interaction order*, Cambridge: Polity Press, 1988, p. 161-227.

I. MARÍ, «La manera apropiada de parlar. Si us plau i sisplau», *Llengua i administració*, 11, 1984, p. 6.

J. MIRACLE, *Seguint la petja de Pompeu Fabra*, Barcelona: El Llamp, 1989.

J. MIRALLES, *Un llibre de cort reial mallorquí del segle XIV*, segon volum, Mallorca: Institut d'Estudis Baleàrics-Editorial Moll, 1984.

E. MONTOLÍO, «La teoría de la Relevancia y el procesamiento de las estructuras condicionales», *Actas del VII Congreso de Lenguajes Naturales y Lenguajes Formales*, C. MARTÍN VIDE [ed.], Barcelona: Publicaciones y Promociones Universitarias, 1992, p. 453-59.

E. MONTOLÍO, «*Si me lo permiten...* Gramática y pragmática; sobre algunas estructuras condicionales *regulativas* en español», *Aproximaciones pragmalingüísticas al español*, H. Haverkate; K. Hengeveld; G. Muldered [ed.], Amsterdam: Rodopi [*Diálogos Hispánicos* 12], 1993, p. 119-147.

E. MONTOLÍO, «*¡Si nunca he dicho que estuviera enamorada de él!* Sobre construcciones independientes introducidas por *si* con valor replicativo», *Oralia* 2, 1999, p. 37-69.

N. NOGUÉ, *La dixi de persona en català*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2008.

L. PAYRATÓ, «L'enunciació i la modalitat oracional», dins J. SOLÀ; M. R. LLORET; J. MASCARÓ; M. PÉREZ SALDANYA [ed.], *Gramàtica del català contemporani*, Barcelona: Empúries, vol. 2, 2002, p. 1149-1220.

L. PAYRATÓ; N. ALTURO [ed.], *Corpus oral de conversa col·loquial. Materials de treball*, Barcelona: Publicacions de la Universitat de Barcelona, 2002, [CD-ROM]

L. PAYRATÓ; M. ÀLAMO; J. FITÓ; M. JUANHUIX, «El projecte VARCOM. Variació, Comunicació Multimodal i Multilingüisme: estils discursius i consciència lingüística en la producció de textos orals», dins L. PAYRATÓ; N. ALTURO; M. PAYÀ [ed.], *Les fronteres del llenguatge. Lingüística i comunicació no verbal*, Barcelona: PPU, 2004, p. 111-121.

L. PAYRATÓ; J. FITÓ, *Corpus Audiovisual Plurilingüe*, Barcelona: Publicacions i Edicions de la Universitat de Barcelona, 2008.

M. PÉREZ-SALDANYA, «La gramaticalització del significat», dins M. LORENTE i altres [ed.] *La gramàtica i la semàntica en l'estudi de la variació*, Barcelona: PPU, 2001, p. 297-323.

J.A. RABELLA, *Un matrimoni desavingut i un gat metzinat. Procés criminal barceloní del segle XIV*, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1998.

D. RECASENS, *Fonètica i fonologia*, Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1993.

J. RUAIX, *Observacions crítiques i pràctiques sobre el català d'avui*, vol. 2, Mojà: Ruaix, 1995.

V. SALVADOR, «Les construccions condicionals i les concessives», *Gramàtica del català contemporani*, J. SOLÀ; M. R. LLORET; J. MASCARÓ; M. PÉREZ SALDANYA [ed.], Barcelona: Editorial Empúries, 2002, p. 2977-3025.

S.A. SCHWENTER, «The pragmatics of independent *si*-clauses in Spanish», *Hispanic Linguistics* 8, 2, 1996, p. 316-351.

E. SERRA, «Cinc lletres privades catalanes del segle XIV», *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1952, p.25-31.

J. SOLÀ, *Parlem-ne. Converses lingüístiques*, Barcelona: Proa, 1999.

J. SOLERVICENS, «Imatges de Barcelona a la literatura moderna», *Barcelona. Quaderns d'història*, 9, 2003. JOSEP BACH, D'ORISTÀ, *Relació verdadera del bon govern y jurament de l'excelentíssim señor don Henrich Ramon Folch de Cardona, duch de Segorbe y Cardona, de virrey, lloctinent y capità general del principat de Cathalunya y comptats de Rosselló y Cerdanya, que fonch a la Seu de Barcelona, ab assistència dels senyors consellers, als 19 de maig 1633* (Barcelona: Sebastià i Jaume Matevad, 1633?; ACA, Consell d'Aragó, mns. 506).

E.E. SWEETSER, *From etymology to pragmatics. Metaphorical and cultural aspects of semantic structure*, Cambridge: Cambridge University Press, 1990.

E.C. TRAUGOTT, «Subjectivity in grammaticalization», dins S. WRIGHT I D. STEIN [ed.] *Subjectivity and Subjectivization*, Cambridge: Cambridge University Press, 1995, p. 31-54.

F. VALLVERDÚ, «Sobre un ús inapropiat de *sisplau*», 2004, Recomanacions de Francesc Vallverdú, *És a dir: El portal lingüístic de la Corporació Catalana de Mitjans Audiovisuals* (<http://esadir.cat/lexic>).

Vides de Sants Rosselloneses, vol. 2, edició a cura de Charlotte S. Maneikis Kniazzezh i Edward J. Neugaard. Barcelona: Fundació Salvador Vives Casajuana, 1977.

T.M. VINYOLES, «Cartes d'una catalana del segle XIV al seu marit», *Estudis Universitaris Catalans. Estudis de Llengua i literatura catalanes oferts a R. Aramon i Serra en el seu setantè aniversari*, vol. IV, Barcelona: Curial, 1984, p. 387-419.

M.W. WHEELER; A. YATES; N. DOLS, *Catalan: A comprehensive Grammar*, Londres and Nova York: Routledge, Taylor & Francis Group, 1999.